

نگاهی به نقاشی قاجار

جمشید حاتم

(عضو هیأت علمی دانشکده هنر و معماری)

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

چکیده: بن مایه‌های نقاشی دوره قاجاریه را می‌باید در دوره‌های پیشین این هنر ایرانی جستجو کرد. با جریان‌های مختلف فرهنگی و سیاسی که از دوره صفویه به بعد در ایران به وجود آمد، تأثیرات نقاشی دولت‌های غربی در نقاشی‌های ایرانی به ویژه در دوره قاجاریه نمایان شد. نشانه‌های این دگرگونی را می‌توان در نقاشی‌های واقع‌نمایی این دوره به خوبی دید. این واقع‌نمایی در آغاز، در تضاد با انتزاع در هنر نگارگری نمود پیدا کرد، اما با گذشت زمان هنرمندان با رویکرد به ترکیب‌نمایی شناسی نگارگری و واقع‌نمایی هنر غربی چاره کار را دریافتند که این خود نیز نقاشی ایرانی این دوره را تحت تأثیر قرار داد. دوره قاجاریه اوج التقاط‌گرایی این هنر است که در بطن خود به لحاظ محتوایی مضامینی را در پی داشت، در این نوشته به آن پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: قاجاریه، نقاشی، مضامین نقاشی

مقدمه

رویکرد دنیای غرب طی قرون ۱۸ و ۱۹ میلادی، به مفاهیم و نگرش‌های نوین سبب شد تا جهان در آستانه تحولی شگرف واقع شد. ایران نیز از این دوره تحت نفوذ عوامل متعددی در یک استحاله تاریخی روبه سوی فرهنگ و نگرش غرب کرد. در این میان هنر و به خصوص نقاشی دستخوش تغییرات بسیار گردید. ریشه‌های نقاشی قاجار را بدون تردید باید در نگارگری ایرانی جست، نگارگری ایران پس از دوره صفوی همزمان با مراودات سیاسی و فرهنگی با دنیای غرب در ابتدا به تقلیدی سطحی از مشق‌های مغرب زمین پناه برد، اما با رونق یافتن بازار هنر در دوره کریم‌خان زند، دوباره احیاء شد. مکتب نقاشی قاجار شامل تلفیق تکنیک مینیاتورهای دیوارهای دوره صفوی و نقاشی کلاسیک اروپا بود. به ترتیبی که در آغاز مایه ایرانی در آن بیشتر بوده و به تدریج جای خود را به حضور سبک واقع‌گرایی اروپایی بخشیده است.

بدین ترتیب از مرحله گذار (۱۳۱۳-۱۲۶۴ ه.ق) به بعد نقاشی ایرانی سیری از سنت به تجدد و از ذهن به عین رادر مسیری نوین پیموده است.

نقاشی قاجار

سابقه نقاشی قاجار به دوره‌های پیش‌تر یعنی به اواخر دوره صفویه و به ویژه دوران زندیه می‌رسد. در دوره سلسله صفوی و در زمان شاه عباس اول (قرن ۱۶-۱۷ میلادی) رابطه ایران با اروپا توسعه زیادی می‌یابد. در داخل، ایران از یک دوره ثبات طولانی، حکومت مرکزی با قدرت و رونق اقتصادی برخوردار است. شاه عباس در شمال شرقی ازبک‌ها را سرکوب کرده بود، در مغرب ایران هم با ترکان عثمانی به نوعی صلح مسلح رسیده بود که خیال او را از مرزهای غربی کشور آسوده می‌داشت... (مسکوب، ۱۳۷۹، ۲۸۱)

با سقوط سلسله صفوی به سال ۱۷۲۲/۱۱۳۵ نگارگری ایران دچار شکستی شد که گویی ناگهان و برای

◆ فهرست منابع

- ۱- اختیار، مریم، چکلوسکی، پیتز، نقاشی و نقاشان دوره قاجاریه، ترجمه: یعقوب آژند، انتشارات ایل شاهسون بغدادی، تهران، ۱۳۸۱.
- ۲- پاکباز، روئین، نقاشی ایران از دیرباز تا امروز، انتشارات زرین و سیمین، تهران، چاپ دهم، ۱۳۸۰.
- ۳- ر.دبلیو، فریه، هنرهای ایران، ترجمه: پرویز مرزبان، نشر پژوهش و فرزانه روز، تهران، ۱۳۷۴.

◆ مقالات

- ۱- غازی، شوریده، نگاهی به شمایل سازی مذهبی در ایران، نشریه طاووس، شماره ۵ و ۶، تهران، ۱۳۷۹.
- ۲- کریمی، علی، مینیاتور ایرانی، نشریه هنر و مردم، شماره نهم، تهران، ۱۳۴۲.
- ۳- مسکوب، شاهرخ، نقاشی قاجار، نشریه طاووس، شماره ۵ و ۶، تهران، ۱۳۷۹.

دوره دوم: مقارن با سلطنت ناصرالدین شاه و بعد از آن است. در این دوره تماس های ایران با اروپا و دول غربی روز به روز بیشتر شده و نقش پررنگ امپراطوری های استعماری انگلستان و روسیه همزمان با تحولات داخلی باعث دگرگونی های اجتماعی بزرگ و عمیقی می شود که در انقلاب مشروطیت آشکار می شود.

پیدایش عکاسی منجر به تأثیر واقع نمایی در نقاشی این دوره شد و به تدریج نقاشی قاجار به ویژه مقارن با انقلاب مشروطیت از انحصار دربار خارج می شود و به توده های اجتماعی تسری می یابد.

به طور کلی مضامین رایج در نقاشی قاجار عبارتند از:

الف- مضمون سیاسی و حماسی که به رخ کشیدن جلال و شکوه پادشاه و سلسله او بوده به ویژه در دوره فتحعلی شاه قاجار که سودای بازگشت به عظمت باستانی ایران را در سر می پروراند.

ب- مضمون احساسی - شهوانی که برای تحریک احساسات و ارضای حس زیبایی شناسی به کار می رفت و نیز اجرای پیکره های عریان که بدان بسیار علاقه مند بوده اما غالباً به شیوه ای خام دستانه اجرا می شد.

ج- مضامین مذهبی نیز شامل تصاویر شمایی بوده است. اوج مضامین مذهبی را در نقاشی قهوه خانه ای میتوان یافت که اساساً رویکردی مذهبی و در عین حال حماسی داشت.

A Look at Qajar Painting

Jamshid Hatam

(Professor of Tehran Azad University, Central Branch, Art and Architecture Faculty)

You can find the roots of Qajar painting in Iranian arts from old times. With different cultural and political movements that occurred in Iran after Safavid era; the effects of western art appeared in Iranian painting especially in the Qajar era. You can find traces of this effect on verism paintings in this era. In the beginning this verism was in opposite direction to the abstract painting, But after passing of time artists found the solution by compiling symbolism in painting and verism of western arts together. This compilation itself had an affect on the Iranian painting too. Qajar era was the peak of its power with regards to the combining of this art and regarding its contents is a point taken in to consideration in this research.

Keywords: Qajarid
Painting
Painting Content

Study the Effects of Sasanid Plasterwork Designs upon Islamic Plasterwork

Nosrat-al-molouk Mesbah Ardakani

(Student of Doctorate Degree in Art Research, Tarbiat Modaress University)

Dr.Seyed Habib-Allah Lezgi

(Teacher Apprentice Tarbiat Modarress University, Art and Architecture Faculty)

Plasterwork has been very popular in Iran since olden times. Iranians mostly used this art as a decorative means in architecture. Most of this art works belong to the Sasanid era. Before this era there are some works that belong to Aechemenid era but most comprehensive of those belong to the Sasanid era. The designs that were used on in the Sasanid era were natural, botanical, beastly, geometrical and human designs. The Islamic culture inherited its design from Sasanid era. And by accepting its style, geometrical and botanic designs and using it in art works was able to attain perfection. Most of this effect is seen on plasterwork in Islamic buildings during the first centuries of hegira.

Keywords: Plasterwork
Design
Sasanid
Islamic